

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Постановка проблеми. Не встигла українська економіка вийти з кризової ями 1990-х років і дещо стабілізуватися, як руйнівна сила світової фінансової кризи завдала нищівного удару восени 2008 р. і продовжує на тлі внутрішньої політичної кризи в державі дестабілізувати ситуацію у всіх сферах економіки. Але, незважаючи на досить тяжку ситуацію на внутрішньому ринку, історично склалось, що найважливішим засобом забезпечення структурних зрушень в будь-якій з галузей народного господарства, підвищення основних економічних показників, є інвестиції. Інвестиції відіграють дуже суттєву роль у системі економічного відтворення капіталу, оновлення і збільшення виробничих потужностей суб'єктів економіки. Подальші перспективи становлення та розвитку економіки країни залежать, насамперед, від обсягів і цільового спрямування інвестицій у пріоритетні галузі економіки України. Невідкладна активізація інвестиційного процесу в Україні є головною складовою реальних економічних зрушень і основною силою, що здатна вивести економіку нашої держави із фінансової кризи, забезпечити розвиток макроекономічних показників і забезпечити конкурентоспроможність вітчизняної продукції на світовому ринку.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Проблемам поточного стану і перспектив розвитку інвестиційної діяльності в сільському господарстві України присвячені наукові праці багатьох учених-економістів, зокрема В.П. Александрової, Д.П. Богині, О.А.Бондаренка, О.П.Бондарчука, П.І. Гайдуцького, С.О.Гуткевич, О.М.Дуфенюк, М.І.Кісіля, В.В.Ковальова, М.Ю.Коденської, Г.П.Лайко, Б.Л. Луців, О.М.Могильного, Г.М.Підлісецького, Б.І. Пшик, П.Т. Саблука, Г.В.Сеніної, А.В.Чупіса, та ін. Проте необхідно зазначити, що на сьогодні єдиної точки зору на вирішення проблеми покращення стану інвестиційного кредитування немає.

Формулювання завдання дослідження. В даній статті буде розглянуто сучасний стан інвестиційного кредитування аграрного сектору України; буде наведено основні економічні показники інвестиційного кредитування загалом і в сільському господарстві зокрема, а також буде приділена увага вивченню основної проблематики розвитку банківського інвестиційного кредитування.

Виклад основного матеріалу. У світовій ринковій економіці і, зокрема в Україні, однією з найважливіших форм інвестування є кредит, що відображає реальні економічні зв'язки в сучасному суспільному житті. В Україні домінація кредитної форми інвестування пояснюється традиційністю підходів використання інвестицій, що не в останню чергу було сформовано банко утворюючою фінансовою системою з майже повною відсутністю альтернативних посередницьких фінансових інституцій. Тому не дивно, що велика роль надається саме банківському кредитуванню реальної економіки у вигляді інвестицій. Банківське інвестування має тісний зв'язок з грошовим сектором економіки і тому здатне здійснити значний вплив на стан економічного балансу, який характеризується співвідношенням попиту на грошові ресурси з боку економіки і пропозиції коштів з боку банківської системи. На практиці абсолютна рівновага економічної системи не може бути досягнута, але за окремими елементами збалансованість розвитку окремих складових повинна постійно дотримуватись.

Однією з основних особливостей інвестиційної діяльності шляхом здійснення інвестиційного кредитування є те, що за своєю суттю воно одночасно повинне відповідати вимогам Закону України „Про інвестиційну діяльність”, в якому регламентується процес інвестиційної діяльності в Україні, та вимогам законодавчих і нормативних актів, які регулюють банківське кредитування.

В українському законодавстві не існує визначення інвестиційного кредитування, що дає можливість тлумачення цієї дефініції різними авторами по-своєму. Але той понятійний апарат, що зустрічається у працях вчених-економістів і фінансистів-практиків, дозволяє визначити інвестиційне кредитування як процес надання позики на придбання, створення, реконструкцію, модернізацію виробничих об'єктів і потужностей, при цьому джерелом погашення кредиту можуть бути всі доходи від фінансово-господарської діяльності позичальника, у тому числі доходи, отримані в результаті залучення кредиту.

Тобто, джерелом залучення інвестиційних ресурсів в реальний сектор економіки через механізм кредитування є саме інвестиційний кредит, який, опосередковуючи всі стадії відтворювального процесу, сприяє досягненню найвищої ефективності виробництва і прибутковості капіталу.

Б.І. Пшик дає визначення інвестиційного кредиту, як сукупність економічних відносин, що виникають між кредиторами та позичальниками з приводу задоволення тимчасових потреб у коштах для реалізації інвестиційних цілей.[3].

Інвестиційні кредити забезпечують фінансування різних видів діяльності, які направлені на створення матеріальної інфраструктури, необхідної для досягнення стійкого розвитку економіки. Першочергово орієнтоване на фінансування придбання нового і оновлення експлуатованого обладнання, інвестиційне кредитування все частіше застосовується для підтримки інституціонального будівництва, соціального розвитку, а також торгівлі і сільського господарства.

Загальний стан економіки, податкова та фінансово-кредитна політика держави, рівень інфляції, відстрочка сплати мита на імпортні комплектуючі і обладнання, пом'якшення оподаткування доходів від експортних операцій, відшкодування мита є основними методами стимулювання інвестиційної діяльності в багатьох галузях економіки, оскільки без цього неможливо підвищити конкурентоспроможність національної економіки, інтегруватись у світове співтовариство. Одним із важливих шляхів вирішення цієї проблеми є оптимізація функціонування кредитного механізму в інвестиційній сфері.

Пріоритетним завданням розвитку інвестиційного ринку в Україні є стимулювання процесів нагромадження й ефективного використання кредитних ресурсів. Передумовою цього має стати стабільність, яка сприятиме генерації й акумулюванню внутрішніх і зовнішніх ресурсів шляхом підвищення довіри інвесторів до економічної політики та зниження ризику інвестування. Запорукою цього може стати розробка і введення логічної, прозорої і, головне, ефективної законодавчої бази, яка буде в себе включати не тільки вже існуючі нормативно-правові акти, а й нові, які будуть враховувати світовий досвід з урахування вітчизняних реалій.

Проте, політика банків останніх років у сфері кредитування була направлена, головним чином, на фінансування поточної діяльності суб'єктів господарювання та не мала інвестиційної направленості (див. табл. 1). В 2008 р. обсяг кредитів, спрямовані на фінансування поточної діяльності, склав 195251 млн. грн., або 79,6 % від загального обсягу кредитування, а сума кредитів, спрямованих в інвестиційну діяльність дорівнювала всього 49975 млн. грн., або 20,4% відповідно.[1].

Вітчизняна банківська система значну частину своїх кредитних ресурсів спрямувала в галузі економіки, в яких вимагалися відносно невеликі обсяги кредитування з короткими строками окупності, забезпечуючи, тим самим, своєчасне повернення коштів та високу прибутковість цих операцій.

Кредитні ресурси банків використовувалися, головним чином, на задоволення споживчого попиту населення, потреб українських експортерів, які гарантували своєчасне й повне повернення позичених коштів, а також фінансування поточної діяльності підприємств переробної, харчової та легкої промисловості, торгівлі і будівництва, придбання автотранспорту і нерухомості [4].

Так, станом на кінець квітня 2009 р. підприємствам переробної промисловості було надано кредитів на суму 103535 млн. грн., що із загального обсягу наданих кредитів

в сумі 437564 млн. грн. дорівнює майже 23,66 %. Сфера торгівлі була прокредитована на суму в 154873 млн. грн., або 35,39%, будівництво – 40173 млн. грн., або 9,18% відповідно [2].

Таблиця № 1

Кредити, видані банками, в економіку України на кінець 2008 р. (за цільовим спрямуванням) *,(млн. грн.)

Показники	Всього	Питома вага у загальному обсязі, %
Всього	443665	100
Кредити в поточну діяльність	359140	79,6
Кредити в інвестиційну діяльність, у тому числі:	84525	20,4

**Побудовано за даними бюлетеня НБУ*

Так, станом на кінець квітня 2009 р. підприємствам переробної промисловості було надано кредитів на суму 103535 млн. грн., що із загального обсягу наданих кредитів в сумі 437564 млн. грн. дорівнює майже 23,66 %. Сфера торгівлі була прокредитована на суму в 154873 млн. грн., або 35,39%, будівництво – 40173 млн. грн., або 9,18% відповідно [2].

При цьому, питома вага кредитів в інвестиційну діяльність в порівнянні з темпами росту загального об'єму кредитів є неадекватно низькою (див. табл. 2). З 2004 р. по 2008 р. частка інвестиційних кредитів майже не змінилися і коливається на рівні 10%.

Таблиця № 2

Обсяги вимог банків за кредитами в інвестиційну діяльність, наданими в економіку України в 2004-2008 рр.*

Період	Усього, млн. грн.	В інвестиційну діяльність, млн. грн.	Питома вага інвестиційних кредитів у загальному обсязі, %
2004	88579	8173	9,23
2005	143423	22384	15,61
2006	245226	25987	10,60
2007	426867	43205	10,12
2008	734022	84525	11,52

* Складено та розраховано автором за даними Статистичного бюлетеня НБУ.

Але зараз, на фоні світової фінансової кризи, існує нагальна потреба в активізації реальної економіки. Історично склалось, що в умовах ринкової економіки

найефективнішою формою стимулювання розвитку виробничого сектору економіки є залучення інвестиційних ресурсів.

Досліджуючи проблематику інвестиційного кредитування, вважаємо за потрібне зупинитися на деяких стримуючих факторах діяльності банків у сфері кредитування інвестиційної діяльності.

До числа найбільш важливих із них належить дефіцит ресурсів у масштабах усієї банківської системи. Курс, спрямований на обмеження грошової пропозиції з метою зниження темпів інфляції, призвів до низького ступеня наповнення каналів грошового обігу грошовою масою і таких деформацій, як ріст неплатежів між суб'єктами господарювання, „тінізація” реальних доходів. Усе це одночасно з погіршенням фінансового стану багатьох підприємств, зменшенням величини одержуваного прибутку, іммобілізації більшої частини ресурсів підприємств у дебіторську заборгованість та товарно-матеріальні цінності, недовіра до банківської системи з боку населення, позбавляє основи процес формування комерційними банками ресурсів інвестиційного характеру.

Серед головних причин слабкого кредитування банками інвестиційних проектів можна виділити високу ризикованість цих операцій, яка обумовлена значними термінами реалізації проектів, не конкурентоздатністю продукції, що випускається, а також відсутність досвіду діяльності в конкретній сфері реалізації інвестиційних проектів.

Важливим показником рівня ризикованості довгострокових кредитів в інвестиційну діяльність є оцінка валютного ризику. Доларизація вітчизняної економіки досягла критичного рівня і становить більше 50%. Так, в 2008 р. в іноземній валюті було видано кредитів на суму 228774 млн. грн., що складає 51,6%. При цьому, майже 95% - це кредити у доларах США [2]. Це не могло не призвести до суттєвого погіршення платіжної дисципліни з боку позичальників під час курсової невизначеності у листопаді 2008 р. – березні 2009 р., коли долар США не одноразово перетинав відмітку у 9 грн. Станом на квітень 2009 р. об'єм прострочених кредитів, наданим не фінансовим корпораціям, дорівнював 21352 млн. грн., 9929 млн. грн. з яких – в іноземній валюті. Враховуючи поточний стан, валютний ризик у процесі інвестиційного кредитування потребує акцентованої уваги в аспекті розробки і впровадження дієвих механізмів його мінімізації.

Одним із визначальних факторів, які обмежують активність банків у сфері інвестиційного кредитування, виступає також рівень процентних ставок за кредитами. На сьогодні, в умовах фінансово-політичної невизначеності, сформований рівень процентних ставок за банківськими кредитами є дуже високий, що перешкоджає істотному збільшенню попиту на банківське кредитування з боку реального сектора економіки. Так, середньозважені процентні ставки в річному обчисленні за кредитами, виданими у національній та іноземній валюті в 2008 р. склали 17,2 % і 10,6 % річних відповідно [2]. Це не дозволяє забезпечити збільшення реального попиту на кредити, оскільки рівень рентабельності більшості українських підприємств не перевищує 10 %. Таким чином, першочерговим для виходу із ситуації, що склалася, є формування попиту на продукцію тих підприємств, яким знадобляться майбутні інвестиції для розвитку виробництва.

Усунення проблеми високої ціни на банківські кредити, на наш погляд, виступає провідним фактором у реалізації завдання активізації взаємодії банківської системи та виробничого сектора національної економіки, оскільки саме в банківській системі „закладається” конкурентоздатність вітчизняного виробника. Різниця в цінах на кредити, які можуть отримати вітчизняні та західні виробники, робить продукцію українських підприємств неконкурентоспроможною у ціновому відношенні. Саме тому необхідно, щоб українські виробники могли закладати в ціну своєї продукції низькі процентні ставки.

Традиційним поясненням високих процентних ставок за кредит, на нашу думку, є декілька причин:

- недостатня ресурсна база банківських установ;
- рівень інфляції й інфляційні очікування;

- високий рівень обов'язкового резервування залучених банківських ресурсів;
- значний рівень ризику банківського кредитування, особливо у сфері реалізації інвестиційних проектів;
- високий попит на кредитні ресурси з боку органів державного управління.

В умовах високих темпів інфляції банки підвищують ціну на банківський кредит з метою компенсації можливих втрат від інфляційного знецінення доходів. Крім того, при збільшенні темпів інфляції банки, з одного боку, переорієнтовують свій кредитний портфель убік зниження його термінів, а з іншого – спрямовують вільні кошти на валютний ринок.

Підвищення або зниження валютного курсу також впливає на ціну банківського кредиту в результаті переливу кредитних ресурсів між валютним і кредитним ринками. В міру стабілізації фінансового ринку й входження України у фазу економічного росту, банківські установи збільшили пропозицію кредитних ресурсів у сфері реального виробництва й обмежили суми, які направляються на валютні операції, внаслідок значного падіння їх рентабельності. Тим самим, стабілізація валютного курсу впливає на збільшення пропозиції кредитних ресурсів, забезпечуючи зниження процентних ставок на банківський кредит.

Ще однією суттєвою причиною, яка не дозволяє банкам збільшувати обсяги кредитування на інвестиційні цілі, є проблема рефінансування комерційних банків НБУ. Причини того, чому система рефінансування діяльності банків, які здійснюють інвестиційне кредитування, не одержала свого розвитку, лежать у різних площинах. Насамперед, це високі вимоги до самих банків – юридичних осіб, які бажають одержати кредит у НБУ, що, безумовно, обмежує можливості розвитку системи рефінансування діяльності банків. Проте, з погляду ефективності й надійності даної системи, вимоги НБУ є цілком правомірними.

Одночасно з цими, обов'язковою умовою надання банківській установі кредиту від Національного банку є умова оформлення забезпечення у вигляді майна, майнових прав, цінних паперів, а також гарантій і поручительств, загальна вартість яких повинна забезпечити покриття 120% суми кредиту й відсотків за його використання. У свою чергу, у більшості потенційних підприємств-позичальників відсутнє забезпечення, адекватне вимогам банків, унаслідок цього в банків росте ризик участі в системі рефінансування, оскільки сам банк приймає на себе ризик перед НБУ своїм власним майном.

Проте, на нашу думку, основною причиною нежиттєздатності системи рефінансування діяльності комерційних банків довгостроковими ресурсами НБУ є відсутність таких інноваційно-інвестиційних проектів, що відповідали б вимогам Національного банку. Банківські установи пропонують кредитувати підприємства малого й середнього бізнесу, а їхнє кредитування не відповідає тим завданням, які ставить перед собою НБУ – забезпечити ресурсами базові галузі національної економіки.

Висновок. В економічній ситуації, яка склалася в Україні, з низьким рівнем платоспроможного попиту, відсутністю реальних інвестиційних проектів у виробників, а також заставного майна й інших видів забезпечення, адекватних вимогам банківських установ, можливість запуску механізму рефінансування діяльності банків другого рівня з боку НБУ значно знижується. У зв'язку з цим, на рівні держави постає завдання формування фінансового механізму, який би дозволив звести потенційних учасників процесу інвестування, забезпечивши кругообіг фінансових ресурсів у рамках даної системи, і дав поштовх економічному розвитку економіки України.

Анотація

У статті розглянуто стан і перспективи розвитку інвестиційного кредитування підприємств АПК банками України; розкрито проблематику поточного стану інвестиційного кредитування; розглянуто основні шляхи покращення інвестиційного кредитування в Україні.

Ключові слова: інвестиційне кредитування; кредит; інвестиційні ресурси; банківське кредитування.

Аннотация

В статье рассмотрено состояние и перспективы развития инвестиционного кредитования предприятий АПК банками Украины; раскрыто проблематику текущего состояния инвестиционного кредитования; рассмотрено основные пути улучшения инвестиционного кредитования в Украине.

Ключевые слова: инвестиционное кредитование; кредит; инвестиционные ресурсы; банковское кредитование.

Summary

Describes the status and prospects of investment crediting enterprises APC banks of Ukraine; disclose sensitive current state of investment crediting; reviewed the main ways to improve the investment crediting in Ukraine.

Key-words: investment lending; loan; investment resource; bank lending.

Список використаної літератури:

1. Статистичний бюлетень НБУ за 2008 р.
2. Статистичний бюлетень НБУ за квітень 2009 р.
3. Б.І. Пшик. Інвестиційне кредитування: Навч. Посібник. – Львів: ЛБІ НБУ, 2005. - стор. 10.
4. Шелудько Н.М. Роль банківської системи в стимулюванні економічного росту // Фінанси України. – 2002. - №3. – с.120-128.